

His
toria
scholas
tica

2024
10

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2024

Historia scholastica

Číslo 2, prosinec 2024, ročník 10

Number 2, December 2024, Volume 10

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@npmk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě)

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)

prof. Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)

prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)

prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)

prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)

prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Murár (murar@npmk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.npmk.cz

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Mgr. Lucie Murár

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovska 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2× ročně. *Historia scholastica is published twice a year.*

Indexováno v *Indexed in*

SCOPUS, ERIH+, DOAJ, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

- Úvodník** 7 — Tomáš Kasper & Markéta Pánková
Editorial
- Studie** 11 Improving Children's Health. Hygiene, Medicine and
Studies Pedagogy in the Italian School-medical Service
and the Case of Milan (1950–1970)
— Simonetta Polenghi
- 33 Schule und Unterricht unter den Bedingungen
des Strafvollzugs im 19. Jahrhundert am Beispiel
des Nürnberger Zellengefängnisses
*School and Lessons under the Conditions of the Penal System
in 19th Century on Example of the Nuremberg Cell Prison*
— Daniel Oelbauer
- 53 The Children in Need in Postwar Macedonia (1944–1950)
— Suzana Miovska-Spaseva
- 81 “Every City Dweller is, if not Ill, at Least in Need
of Recovery.” The *Schullandheim* (Rural School Hostel)
in the Context of Crisis and Reform after the First
World War
— Esther Berner
- 107 Education and Vulnerability. On the Historiographical
Analysis of the German Educational Discourse
on Punishment in the “Short” 19th Century
— Carsten Heinze
- 131 Deutungskämpfe um das Schulfach Wirtschaft –
Eine historische Diskursanalyse zur Pädagogisierung
gesellschaftlicher Problemlagen
*Conflicts of Meaning within the Implementation Period of a New
School Subject Economics – a Historical Discourse Analysis
of the Pedagogization of Social Problems*
— Maximilian Husny

**Studie
Studies**

- 153 “What We Can Do.” New Year’s Pioneer Revue at Prague Castle and the New Image of Socialist Childhood
— Jiří Knapík
- 181 Preparation of the Future Elites of the Communist Party in the Period of Communism in Slovakia
— Blanka Kudláčková
- 203 Sovietization in Poland and its Impact on Education and Pedagogy
— Janina Kostkiewicz
- 227 Latinčina ako predmet diskusie v rámci reformy strednej školy v 1. ČSR. Význam klasického vzdelania
Latin as a Subject of Discussion within the Reform of Secondary Schools in the First Czechoslovak Republic. The Importance of Classical Education
— Annamária Adamčíková
- 263 Škola – služba systému, státu či bezpečí žáka. Vývoj školní edukace v bezpečnostní problematice
School – Service to the System, State or Safety of the Pupil. Development of School Education in the Field of Safety Issues
— Miroslava Kovaříková
- 291 Vzdělávání jako podnikání: Role soukromých škol v procesu institucionalizace komerčního školství v Čechách do roku 1918
Education as a Business: the Role of Private Schools in the Institutionalisation of Commercial Education in Bohemia up to 1918
— Petr Kadlec
- Varia**
- 315 The State as the Owner of Education: Totalitarian Regimes and Education in Europe in the Second Half of the 20th Century. An International Conference, 12–13 October 2023, Trnava, Slovakia
— Simonetta Polenghi

Věnování

Dedication

Toto číslo je s úctou věnováno PhDr. Markétě Pánkové, zástupkyni šéfredaktora časopisu *Historia scholastica* a bývalé ředitelce Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského, k jejímu životnímu jubileu.

Redakce časopisu Historia scholastica

This issue is respectfully dedicated to PhDr. Markéta Pánková, Deputy editor of *Historia scholastica* Journal and former director of the National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius, on the occasion of her jubilee.

The editors of Historia scholastica

S Škola – služba systému, státu či bezpečí žáka. Vývoj školní edukace v bezpečnostní problematice

Miroslava Kovaříková^a

^a Technical University of Liberec, Faculty of Science, Humanities and Education, Department of Education, Czech Republic
miroslava.kovarikova@tul.cz

Received 31 July 2024

Accepted 20 October 2024

Available online 31 December 2024

DOI 10.15240/tul/006/2024-2-011

Abstract School – Service to the System, State or Safety of the Pupil. Development of School Education in the Field of Safety Issues

The article discusses the issue of the development of school education within the scope of security problems, education in the school subject “civil defence education”. This discussion is set in the context of the development of teacher training in the given area. The text reconstructs selected “reactions” of educational policy and teachers’ training processes regarding the contemporary perception of “safety

in school”. The last part of the text is dedicated to connecting historical contexts and current issues of safety in schools and education that supports health and a safe environment in schools.

Keywords safe school, school safety, security, school, teacher education, safety issues

Úvod

Současná nejen česká společensko-politická diskuze se velmi rychle proměnila v otázce bezpečnosti a bezpečnostní politiky. Na přelomu 20. a 21. století ve světové politice převažovala témata evropské integrace, ekonomického sjednocování, podpora ekonomického růstu, otevírání Západu a dalších částí světa a doba počátku 21. století byla chápána jako období mnoha výzev a možností, aniž by celková stabilita a optimismus světového růstu a pevného rozložení sil ve světě byly zásadně přehodnocovány. Dnes tomu tak ale není. Současná diskuze staví do popředí „ohrožení Západu“ (Ferguson, 2014). Zřejmě je

narůstání sociálních rozdílů a proměny hodnot Západu, respektive oslabování jeho tradičních kulturních a ekonomických pilířů (Ferguson, 2016; Zakaria, 2012; 2017). S tím souvisí i velmi silné proměny tématu bezpečnosti, ohrožení a jistoty – osobní i společenské – v pedagogické diskuzi. Tento článek předkládá historicko-komparativní vývoj školní edukace v bezpečnostní problematice¹ se zaměřením na výchovnou složku. Téma bezpečnosti, „ekonomické i bezpečnostní stability“, představuje zásadní podklad mnoha diskuzí o cílech vzdělávání a výchovy v moderních západních společnostech. Bezpečnostní problematika ve škole úzce koresponduje s potřebami a výzvami bezpečnosti v daných obdobích. Konceptualizace bezpečnostní problematiky se ve školním prostředí vyvíjí od předvojenské výchovy, resp. výchovy k brannosti, k sociálním, psychologickým (Mareš, 2014; Kebza, 2013), ekonomickým, ekologickým a informačním souvislostem moderní civilizace (Zakaria, 2021; Sak, 2018). Společenské systémy jednotlivých zemí jsou vzájemně úzce provázané, pokračuje proces globalizace (Eichler, 2009) s environmentálními a sociálními dopady včetně migrace (Huber, 2016). Technologický rozvoj přináší nové informační a kybernetické hrozby. Komplexnost bezpečnostních témat se dotýká mnoha vzdělávacích oblastí a dílčích vzdělávacích oborů. Bezpečnostní hrozby mají své geografické, historické, společensko-kulturní, politické a další souvislosti. Z tohoto pohledu je zřejmé, že bezpečnostní témata ve školní edukaci nelze tematizovat odděleně, v jednotlivých „oborech“, ale musí být pojata provázaně v kontextu tzv. kultury bezpečnosti školy (Mayer & Jimerson, 2019; May, 2018). Jak ukazuje například opakované šetření České školní inspekce (ČŠI, 2016; 2017), je nutné širší problematiku bezpečí ve škole ukotvit ve státní úrovni projektového kurikula, v Rámcových vzdělávacích programech, s jasně vymezenými očekávanými výsledky učení a důslednou mezioborovou spoluprací. Samotné opodstatnění existence bezpečnostní problematiky jako obsahu vzdělávání

---

1 Termín bezpečnostní problematika školní edukace označuje soubor bezpečnostních témat, která tvoří součást vzdělávání k zajištění osobního bezpečí a bezpečnosti státu.

a procesů výchovy souvisí s proměnami aktuálních oblastí ohrožení ve společnosti.

Historicky se vyvíjelo nejenom označení této problematiky od vojensko-vlastenecké výchovy (ministrský výnos z roku 1915) přes občanskou nauku a výchovu (zákon č. 226/1922 Sb., tzv. malý školský zákon) k branné výchově (výnos o zavedení branné výchovy na středních školách a učitelských ústavech z roku 1934 Ministerstva školství a národní osvěty, dále zákon č. 184/1937 Sb., zákon o obranné výchově, zákon č. 92/1951 Sb., zákon o branné výchově) až po výchovu ke zdraví a bezpečí (MŠMT, 2024). Výchovný a vzdělávací obsah bezpečnostních témat zahrnoval vždy naukově-odbornou složku a zejména výchovnou část zdůrazňující problematiku cílů a mravních hodnot mládeže s ohledem na „bezpečnostní hrozby“ společnosti.

Cílem textu je rekonstruovat vybrané „reakce“ vzdělávací politiky a procesů přípravy učitelů s ohledem na dobové vnímání „bezpečnosti ve škole“. Studie nemá ambici poskytnout historicky úplný přehled vývoje výuky této problematiky. Otázky výchovy v rámci bezpečnostní problematiky jsou ovlivněny jak širšími kulturními normami, tradicemi a pravidly dané společnosti, tak i specifickým zaměřením „aktuálních společenských hrozeb“. Týká se toho, čím se chování členů určité společnosti nebo skupiny řídí s ohledem na širší kulturní a historické souvislosti (Zakaria, 2021) a jak reaguje „výcvikem“ na aktuální hrozby. Otázka norem „bezpečného chování“ vychází z principů a zásad správného jednání, kterými se člověk řídí z vnitřního přijetí a přesvědčení, nikoli ze strachu, donucení či ideologického očekávání. Historický pohled na výchovu a vzdělávání v bezpečnostní problematice dokládá obtížnost hledání souladu a vzájemného poměru mezi teoreticko-praktickou přípravou (techné), tedy nacvičeným chováním a normativním „nastavením“ jedince v kontextu názorů, postojů a hodnot, a ideologií doby (epistéme), chováním zažitým v rodině, škole a společnosti.

1 Vývoj kurikula bezpečnostních témat s ohledem na koncepční změny ve vzdělávání

Vývoj edukace v oblasti bezpečnostních témat odráží vývoj vnímání bezpečnostních hrozeb na území státu či ve vymezeném společenském útvaru (Smolík & Šmíd, 2010). Společenské, ekonomické, politické změny představují rovněž proměny bezpečnostního prostředí, což v pedagogické oblasti vyžaduje hledání nových pojetí kurikula, obsahů, přístupů, metod, forem k „ochraně“ základních hodnot společnosti i jedince v ní žijícího (Timm, 2019). Bezpečnostní věda reflektuje rizika, která s sebou přináší rozvoj civilizace, a poskytuje konceptuální rámec pro teorii i praxi bezpečnostní problematiky (Porada & Holcr, 2011). Vývoj edukace v bezpečnostní problematice je zajímavým příběhem hledání společenského konsenzu v přítomných dobových hrozbách, rovněž příběh dopadu politiky na život školy i žáků nebo snahy o ochranu lidských životů, ale i fenomén strachu².

1.1 Výuka k brannosti do roku 1918

Otázka kurikula bezpečnosti ve školní výuce byla spjata na přelomu 19. a 20. století, v období další fáze utváření „národních“ států, ale i modernizace nadnárodních státních útvarů, zejména s tématem brannosti, přípravy chlapců na jejich úlohu při obraně státu. Počátek výuky v oblasti brannosti (předvojenské výchovy) je spojen se snahou o zajištění fyzicky zdatných odvedenců do armády a zavedením výuky tělesné výchovy pro chlapce do tzv. „národních“ škol Říšským školským zákonem z roku 1869. To mimo jiné souviselo se zavedením všeobecné branné povinnosti v roce 1868, ale i diskuzí o „společenském“ zdraví a zdraví jedince nejen pro obranu národa, ale i pro jeho rozvoj. Po vypuknutí první světové války dochází k výrazné militarizaci chlapeckého tělocviku, zejména na středních školách zavedením jednotek tzv. junobraný. V podstatě se jednalo o vojenskou přípravu. V témže roce byla na všech školách také zavedena vojensko-vlastenecká výchova (Šimek & Halířová, 2021). Ta měla za cíl především morální

---

2 Srov. termín v díle Franka Fuerdiho *Jak funguje strach*. Praha: Academia, 2023.

povzbuzení branců, budoucích vojáků, cílila mimo jiné na jejich emocionálně-hodnotovou složku osobnosti. Tato vojensko-vlastenecká výchova měla prostupovat různými předměty, zejména zeměpisem, dějepisem a cizími jazyky (Beneš & Pfeifer, 1916). „[...] na základě přítomných událostí, a že se jim [pozn. – žákům] přesvědčivě vyloží potřeba tohoto studia jako úkolu vlasteneckého. Podle vynesení c. k. zemské škol. rady ze dne 19. září 1914 č. III-B 1588 ukládáme, aby se tím všechny osoby učitelské řídily“ (Sedláček in Žípek, 1929, s. 208). Její realizaci ve školách a značný rozpor mezi státním zájmem habsburské říše a morálními principy českých učitelů v českých školách dokládají svědectví účastníků: „Orientace vídeňská z výnosu přímo čiší; tam se buď neví, nebo nechce vědět o náladě českého žactva i učitelstva“ (tamtéž, s. 208). Autor dále pokračuje konstatováním o zprávách „úředních“, které „svědčí o loyálnosti učitelů i žáků“ (tamtéž, s. 208). Školy byly následně zapojovány do válečných sbírek, pomocných prací pro válečné hospodářství, jako je výroba cupaniny [pozn. – materiál na výrobu obvazů], sběru léčivých rostlin apod. (tamtéž, s. 207). Z dnešního pohledu je zajímavé připomenout význam i mimoškolní přípravy v brannosti. Již v roce 1862 byl založen tělocvičný spolek Sokol, který propojoval mravní, vlasteneckou a tělesnou výchovu (Nolte, 2002). „Mýlil by se, kdo by jednotu sokolskou považoval za pouhý obyčejný ústav k sílení svalů a křepkosti těla“ (Sokol pražský, 1883, s. 14). „Účel Sokola leží výše, mnohem výše! On leží v oněch výšinách nejušlechtlejších ideálů, pravých lidumilů a vlastenců, ve výšinách onoho mravného nadšení, bez něhož v dějinách národů žádných slavných, žádných velkých skutků vykonáno nebylo. Nadchnout junáctvo české horoucí láskou pro ony věčné, skvělé ideály lidstva, pro svobodu, osvětu, mravnost, pro pravdu a právo, rozníti v mladých srdcích posvátný plamen čistého vlastenectví...“ (tamtéž, s. 14). Otázka vlastenectví a tělesného rozvoje ovšem nebyla zdaleka jen cílem mužů, ale i žen (Schůtová, 2003; Beranová, 1998), a nejen úkolem Sokola, ale i dalších tělocvičných jednot zaměřených dle světónázoru jejich členů. V roce 1909 vznikl Orel, katolická tělovýchovná jednota, která zastřešovala jednoty hlásící se ke katolické

církvi³ – a i ta cvičila nejen pro cíle „vyšší“ a podporu katolické sjednocené síly lidstva, ale i pro národ vedený s ohledem na katolické hodnoty (Tlustý, 2022; Štumbauer et al., 2015; Štumbauer, 2020). Dále se na konci 19. století od Sokola oddělily i tzv. Dělnické tělocvičné jednoty a i dělnictvo cvičící pro národ, ale samozřejmě i pro mezinárodní sjednocení dělnictva a sociální pokrok (Waic, 2013). Tyto rozkoly nezůstaly v hlavním spolku sokolů nepovšimnuty, ba udávaly dynamiku rozvoje „národního“ tělesného cvičení v české diskuzi: „Že lidé pokrokoví, příslušníci českého národa ani v otázce tělesné výchovy nesešli se v táboře jednom, není vinou sokolstva“⁴. „[...] jsou dělnické jednoty tělocvičné, vedle Sokola, ba někde dokonce proti Sokolu, toho příčinou je politická nesnášenlivost, politické kastovníctví“ (tamtéž, s. 70). Samozřejmě, že specifická diskuze panovala rovněž v německých tělovýchovných organizacích na území českých zemí (Waic, 2008; Luh, 1988; Burian, 2012). Od roku 1911 posílilo otázku „národní“ tělovýchovné připravenosti u mládeže skautské hnutí, jehož představitelem byl v českých zemích spolek Junák založený českým učitelem Antonínem Benjaminskem. Skauting byl spojen s pobyty v přírodě, zaměřoval se na zvyšování odolnosti jedince a dovednosti postarat se o sebe, a to vše s účelem podpořit tělesný rozvoj jedince pro „sílu národa“ a individuální rozvoj jedince (Břicháček, 2001; Šantora, 2012). Skautské hnutí nabízelo ideální příležitost k procvičování branných dovedností (Svojsík, 1991; Svojsík, 2021). Velké nároky klade skauting také na rozvoj hodnot obětavosti, vytrvalosti, sebekontroly, zvládnutí dovedností samostatného pobytu v přírodě, odolnost, pracovitost, tedy na vlastnosti podporující připravenost jedince na soužití ve společnosti. Skautské hnutí se stalo součástí kultury mládeže. Studenti učitelských ústavů měli být seznámeni se zásadami „výchovy prací a tábořením“, aby tyto zásady mohli dále šířit mezi mládeží v učitelské roli (Šimek & Halířová, 2021). Německý skauting v českých zemích pak rovněž rozvíjel „národní úkol“ tělesné výchovy, mnohdy ovšem nacionálně zaměřený (Kasper, 2007).

3 *Věstník sokolský: List svazu československého sokolstva*, 1909. Roč. 13, sešit 18.

4 Česká obec sokolská, 1910. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. Praha: Svaz československého sokolstva, 1897–1934.

Podobně se zaměřovaly na „národní rozvoj“ a „národní bezpečnost“ další německé spolky (Balcarová, 2013).

1.2 Meziválečné Československo 1918–1938

Po vzniku Československa došlo v roce 1923 k zavedení občanské nauky, k posílení vlastenectví a občanské výchovy v duchu světonázorové otevřenosti, kulturní a náboženské tolerance a kosmopolitní otevřenosti (Kasper in Kasper, Kasperová & Pánková, 2018, s. 23–33) na základě zákona č. 226/1922 Sb., tzv. „malý školský zákon“. Právě občanská nauka se později stala důležitým spolupilířem pro výchovnou složku branné výchovy (Šimek & Halířová, 2021). Z jakého důvodu? Výchova k občanství obsahovala apel na přípravu mravních hodnot chránících státní bezpečnost, ale i „vyšší“ hodnoty lidstva. Tento „mravní“ základ se ve 30. letech 20. století promítl i do branné výchovy a nepodařilo se jej „překrýt“ ani stále se zvyšujícím a rostoucím bezpečnostním rizikem ze strany fašismu a nacismu, později otevřené agrese hitlerovského Německa. To se ukazovalo již v postupně přijímaných výnosech ministerstva školství reagujících na zhoršující se mezinárodně politickou bezpečnostní situaci v Evropě. V roce 1934 Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo výnos o zavedení branné výchovy na středních školách a učitelských ústavech. Tento výnos požadoval, aby prvky branné přípravy prostoupily všechny předměty. V roce 1935 došlo k přijetí zákona č. 82 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům, byla zřízena civilní protiletecké ochrana (ve zkratce CPO), jejímž řízením bylo pověřeno Ministerstvo vnitra. Výchovná složka branné výchovy byla zaměřena na vlastenectví, poučení o armádě, ale i na rozvoj charakteru a posilování vymezených vlastností člověka podporujících jeho obětavost pro společné cíle a připravenost chránit společnost a stát: „Teprve na základě obecné výchovy mravní a tělesné vyvíjí se nadstavba specifické branné výchovy a jejich praktických aplikací“ (Skořepa, 1938, s. 25). „Tato poučení a cvičení nevytvoří u nás žádného zvláštního učebního předmětu, nýbrž prostoupí celý vyučovací proud... A v tom je jeden z podstatných rozdílů mezi naší brannou výchovou a starým pojetím výchovy předvojenské, která bývala zvláštním předmětem po výtce praktického rázu“ (tamtéž, s. 25). Samotný zákon o branné výchově byl

přijat až v červenci roku 1937 (zákon č. 184/1937 Sb., o branné výchově). Branná výchova se týkala všech občanů od zahájení školní docházky v 6 letech do 30 let a pro službu v protiletectvé ochraně do 50 let. Školní branná výchova tak tvořila pouze dílčí úsek vzdělávání v celkové branné výchově. Po ukončení školní docházky branné vzdělávání přebírala výuková střediska a určené organizace.

Lze říci, že v meziválečném Československu panovala ve výuce bezpečnostních témat snaha o vyvážený rozvoj morálních vlastností jedince, propojení teoretické výuky a praktických nácviků branných dovedností, přesto se nepodařilo najít jednotný postup v této oblasti pro celou republiku. Problémy se týkaly realizace této výchovy u národnostních menšin, zejména u početné německé (Šimek & Halířová, 2021).

1.3 Branná výchova od roku 1945 do konce 50. let

Po roce 1945 došlo ke znovuobnovení zákona o branné výchově z roku 1937, i když zkušenost 2. světové války znamenala pro brannou výchovu velký koncepční mezník (zákon č. 184/1937 Sb.). V návaznosti na prvo-republikový vývoj branná výchova obsahovala mravní, naukovou a tělovýchovnou část. Nauková složka byla tvořena brannými akcenty v jednotlivých vyučovacích předmětech (Šimek & Halířová, 2021). Mravní složka se zaměřovala zejména na otázky vlastenectví, základní poučení z vlastivědy a občanské nauky, poučení o armádě, tříbení charakteru, rozvoj solidarity a statečnosti.

Po společensko-politických změnách roku 1948 došlo k zásadnímu obratu v pojetí výuky bezpečnostních témat v souvislosti s ideologizací cíle výchovy v „lidově demokratickém“ Československu. Cíl komunistické výchovy člověka s sebou nesl nejen oddanost „budování komunismu“, důraz na disciplinovanost ve škole⁵, ale i oddanost bránit „ideály“ komunistického světázoru a „socialistický tábor míru“. Disciplinovanost a oddanost „sloužit socialismu“ podporovaly rovněž

---

5 K tomu srov. opatření proti rušivým zásahům do vyučování na školách č. 15247-I. *Věstník MŠVU*, 1951. Roč. 7, č. 2, s. 14–16.

zdůraznění významu branné výchovy v životě školy, když výnosy ministerstva školství hned po roce 1948 a v 50. letech měnily chod školního života.

Ve Věstníku ministerstva školství, věd a umění z 20. 1. 1951 dochází k doplnění osnov pro školy II. a III. stupně v druhém pololetí školního roku 1950/1951 se zřetelem k branné výchově⁶: „Výchova uvědomělých a statečných obránců lidově demokratické vlasti a světového míru je jedním z hlavních úkolů školy. Branné hledisko se musí projevovat při veškeré školní práci ve všech předmětech. Branná zdatnost žáků je podmíněna vysokou uvědomělostí politickou a mravní, zdatností fyzickou a vyspělostí rozumovou.“⁷ Branná výchova na střední škole (na dnešním druhém stupni) zahrnovala složky branně-politické přípravy, pořadových cvičení, střelecké přípravy, přípravy pro zdravotnickou službu a topografii s branně-tělesnou přípravou. Celkem bylo ve všech čtyřech ročnících věnováno 112 hodin teoretické a 112 hodin praktické přípravě. Školy III. stupně vyučovaly navíc i složku branné výchovy věnovanou řádům čs. branné moci. Celkem bylo ve všech čtyřech ročnících škol III. stupně věnováno 104 hodin teoretické přípravě a 104 hodin praktické přípravě.

V roce 1951 byl vydán zákon o branné výchově, který svým zpolitizováním bezpečnostních témat na dlouhou dobu ovlivnil postoje ke vzdělávání v této oblasti. Zákon číslo 92 z roku 1951 zrušil zákon o branné výchově č. 184 z roku 1937 a zavedl povinnou brannou výchovu, která byla realizována ve školách, ve střediscích pracujícího dorostu⁸ a v zájmových organizacích. „Účelem branné výchovy je zajištění řádné

---

6 Název škola druhého stupně (6.–9. ročník) jako škola střední a označení pro navazující školy III. stupně (základní odborné, odborné, vyšší odborné a čtyřletá gymnázia) byly zavedeny zákonem č. 95 z roku 1948, který vešel do obecného povědomí jako zákon o jednotné škole (Čornejová, Kasper a kol., s. 444).

7 *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, 20. 1. 1951, Roč. 7, č. 2, s. 16.

8 Střediska pracujícího dorostu byla zařízení vytvořená v roce 1951 v Československu na základě zákona č. 96/1950 Sb. Tato střediska měla za cíl poskytovat odborný výcvik a vzdělání mladým lidem, kteří byli v učebním nebo pracovním poměru. Byla součástí širšího plánu socialistické výchovy, která zahrnovala nejen odborné, ale i politické, kulturní a tělesné vzdělání. Střediska byla zřizována národními, stát-

přípravy nejširších vrstev pracujícího lidu k plnění úkolů obrany vlasti, prohloubení jednoty pracujícího lidu s lidově demokratickou armádou, výchova pracujícího lidu k věrnosti a spojeneckému svazku se Sovětským svazem a se státy lidové demokracie, zvýšení jeho odhodlanosti a schopnosti k obraně vlasti a tím i úsilí o zajištění světového míru.⁹ Dle zákona se tedy nejednalo v rámci školního vzdělávání o samostatný předmět, nýbrž o „infiltraci“ branné tematiky do chodu školy, školní výchovy a vzdělávání. Ve školách byla zavedena brannost v různých povinných formách – branná cvičení, branné kurzy nebo závody branné zdatnosti.¹⁰

Paragraf 5 tohoto zákona zřizoval Svaz pro spolupráci s armádou, který organizoval a řídil provádění branné výchovy rovněž v dobrovolných organizacích, které se staly členy Svazu pro spolupráci s armádou a byly pověřeny prováděním branné výchovy.

Od školního roku 1951/52 se vyučovalo podle osnov o provádění branné výchovy na školách II. a III. stupně.¹¹ Tyto osnovy obsahovaly část branné přípravy a branně-politické přípravy. Složky branné přípravy byly pro oba typy škol stejné, lišily se v hodinových dotacích. Jednalo se o šest základních složek: pořadová cvičení, střelecká příprava, příprava pro zdravotnickou službu, branný zeměpis, bojová příprava a řády čs. branné moci. Celkem bylo branné přípravě věnováno

---

ními a komunálními podniky a skládala se z učňovských dílen, základních odborných škol a domovů pro pracující dorost.

9 Zákon č. 92/1951 Sb., zákon o branné výchově.

10 V roce 1955 se konala první celostátní spartakiáda, která navazovala na tradici Vsesokolských sletů, a druhá celostátní spartakiáda v roce 1960 na Strahovském stadionu v Praze. Tyto masové sportovní akce byly součástí státního plánu tělovýchovy a souzněly s pětiletými plány, které byly klíčové pro socialistické Československo. V roce 1957 byl založen Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV), který měl na starosti organizaci těchto akcí a celkovou koordinaci tělovýchovy v zemi. V roce 1960 byl zaveden první ročník Sportovních her mládeže a také odznak „Připraven k práci a obraně vlasti“. Tyto iniciativy byly součástí širšího úsilí o podporu fyzické zdatnosti a připravenosti (*Věstník ministerstva školství, věd a umění*, 1960. Roč. 16, č. 9, s. 97–98). Zákon ze dne 12. 12. 1952 o organizaci tělesné výchovy a sportu (zákon č. 71/1952 Sb.) potvrzuje podřízení tělovýchovných cílů branným.

11 *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, 1951. Roč. 7, č. 22.

118 hodin výuky na školách II. stupně a 116 hodin na školách III. stupně. Složky, počet hodin i učivo bylo stejné pro chlapce i dívky. Učivo branné politické přípravy se mělo zařazovat do předmětů povahově odpovídajících předmětu občanská nauka. V každém školním roce bylo v I. až IV. ročníku škol II. a III. stupně věnováno 8 hodin následujícím tématům: „1. Boj demokratického tábora za mír a socialismus proti útočné politice angloamerických imperialistů; 2. Sovětská armáda – naše osvoboditelka a učitelka; 3. Naše lidově demokratická armáda, SNB a milice, záštita pracujícího lidu a naší cesty k socialismu; 4. Vlastnosti vojáka. Branná příprava ve školách zcela podlehla zpolitizování a celkové indoktrinaci“ (Směrnice pro provádění branné výchovy k zákonu č. 92/1951 Sb., s. 1).

K praktickému procvičení probraného učiva prováděla každá škola zimní a letní branné cvičení v době vyučování v délce 4 hodin, resp. 5 hodin u škol III. stupně. Ředitel školy určil jednoho učitele tělesné výchovy jako koordinátora vyučování branné výchovy ve všech třídách. Podrobné topografické mapy sloužily jako tajná pomůcka a musely být na každé škole v přesné evidenci.

Zákon č. 92 z roku 1951 byl upraven zákonem číslo 87 z roku 1952, který zavedl povinnou brannou výchovu na školách II. a III. stupně¹². Tato změna ovšem neměla dlouhého trvání, neboť k 1. 9. 1953 přestala být branná výchova povinnou a stala se předmětem zájmové činnosti žactva: „Dobrovolná branná výchova poskytuje odborné znalosti a zvláštní výcvik důležitý pro brannost chlapcům a děvčatům mladším 14 let ve zdravotnických a letecko-modelářských zájmových kroužcích, žactvu staršímu 14 let pak v základních organizacích Svazarmu na školách.“¹³ V rámci školní výuky byla branná výchova nahrazena povinnou předvojenskou výchovou pro chlapce v 9., 10. a 11. ročníku škol všeobecně vzdělávacích a v 1., 2. a 3. ročníku odborných škol a škol pedagogických. Osnovy předvojenské přípravy obsahují složky: taktická

12 Toto rozhodnutí nastalo v době vyhroceného konfliktu korejské války (1950–1953), největšího konfliktu studené války. V této době jak USA, tak Sovětský svaz disponovaly jadernými zbraněmi.

13 *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, 1953. Roč. 9, č. 24, s. 247.

příprava střelecká, spojařská a zdravotnická příprava, branný zeměpis a řády čs. branné moci. Celková hodinová dotace za rok činila 33 hodin. Hodiny se spojovaly do 4hodinových bloků jednou za měsíc. I nadále pokračovala branná cvičení na všech všeobecně vzdělávacích, odborných a pedagogických školách v počtu dvou cvičení za rok v lednu a květnu. Branná cvičení byla chápána jako jedna z forem masové přípravy k civilní ochraně na školách.¹⁴ K dalším úpravám předvojenské přípravy pro střední školy došlo v roce 1954. Učivo zahrnovalo protichemickou přípravu a ochranu při použití atomických zbraní¹⁵. Od školního roku 1959/1960 bylo prodlouženo základní povinné školní vzdělání na 9 let a od 1. 9. 1959 byl v 9. třídách základního vzdělání zaveden kurz všenárodní přípravy k civilní obraně. Kurz obsahoval témata politického úvodu, chemické, atomové, biologické zbraně a ochrana proti nim, zásady první pomoci, požární prevenci, ochranu píce, vody a předmětů denní spotřeby, jejich odmořování a dezaktivace, to vše v celkovém rozsahu 18 hodin. Průběžně byla upravována i branná cvičení¹⁶ jako důležitá branná, tělovýchovná a morálně-politická část výchovy.¹⁷

Je zřejmé, že v období let 1948–1960, kdy byly přijaty tři důležité školské zákony měnící jak vzdělávací strukturu, tak i cíle vzdělávání, se měnily formy a metody branné výuky. Jak ve škole, tak v rámci volnočasových organizací měla být rozvíjena branná fyzická i politická „připravenost“ mládeže. To vše se odehrávalo v kontextu „boje za vítězství komunismu“, ve vyhrocené rétorice studené války. Je tedy zřejmé, že branná výchova nesla jasný politický a ideologický cíl, který se nemohl odchýlit od politiky KSČ a „boje za vítězství“ socialistických zemí. To vše u žáků podporovalo pocity strachu či ohrožení, s nimiž se pracovalo

14 *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, 1953. Roč. 9, č. 24, s. 247.

15 Atomické zbraně – tento termín je uváděn v dobovém dokumentu. *Věstník ministerstva školství*, 1954. Roč. 10, č. 24, s. 239.

16 Za tímto účelem byl stanoven pro jednotlivé ročníky rozsah pochodů: 1.–5. ročník 1–6 km se zátěží, 6.–7. ročník 6–8 km se zátěží a 8.–9. ročník 8–10 km a střední školy odborné i všeobecné 8–10 km se zátěží. Pro každou skupinu ročníků byl stanoven i nácvik dovedností civilní ochrany. Postupně bylo učivo branné výchovy redukováno na civilní ochranu.

17 *Věstník ministerstva školství a kultury*, 1965. Roč. 21, č. 1, s. 2.

jak v oblasti fyzické připravenosti „na boj“, tak i v utváření jejich politicko-společenského vědomí.

1.4 Branná výchova od roku 1960 do konce 80. let

V roce 1960 byla přijata nová ústava, název státu byl změněn na Československou socialistickou republiku, výstavba socialismu „byla dokončena“. Ve společnosti nastávalo postupné uvolnění poměrů, probíhala diskuze o reformě společnosti. Obecně jsou 60. léta považována za období uvolnění mezinárodního napětí po překonání karibské krize. Další eskalace napětí začala válkou ve Vietnamu, do stejného období můžeme zařadit i invazi spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy; po roce 1969 nastalo období „normalizace“.

V roce 1961 zákon o obraně ČSSR (zákon č. 40/1961 Sb.) ruší zákon z roku 1951. Branná příprava zůstala na středních školách integrována do tělesné výchovy. Úpravou z roku 1968 byla na středních všeobecně vzdělávacích školách, středních odborných školách a odborných školách vyučována jako samostatný předmět branná příprava, na odborných učilištích a učilištích zůstala součástí tělesné výchovy.¹⁸ K přípravě učitelů sloužily kurzy branné přípravy na vysokých školách, vyučovat ale mohli i důstojníci ve výslužbě. Od školního roku 1969/1970 se na středních školách znovu vyučovala branná příprava jako tematicky ucelená část předmětu tělesná výchova.¹⁹

V roce 1970 došlo k úpravě obsahu povinných branných cvičení základních devítiletých škol a škol poskytujících střední a vyšší vzdělání.²⁰ Branná cvičení se konala zpravidla dvakrát do roka. V prvním až pátém ročníku základních devítiletých škol se konalo branné cvičení v trvání 4 hodin čistého času a v šestém až devátém ročníku v rozsahu pěti hodin. Směrnice o branných cvičeních uvádí rozpis činností k jejich obsahu. Ty jsou rozděleny do tří skupin: 1) Činnosti k sebeochraně žáků a k pomoci jiným osobám (činnosti při vyhlášení vzdušného, chemického a radiačního poplachu, překonání úseku zamořeného radioaktivními

18 *Věstník ministerstva školství*, 1968. Roč. 24, č. 25, s. 334.

19 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1969. Roč. 25, č. 8.

20 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1970. Roč. 26, č. 8.

látkami a očista v nezamořeném prostoru, poskytnutí první pomoci v zamořených územích; 2) Činnosti školy vyplývající z opatření školy pro civilní obranu (signály CO, vzdušný, radiační, chemický poplach, evakuace, protipožární ochrana, činnosti k ochraně osob a opatření v případě zasažení žáků zápalnými prostředky – napalmem);²¹ 3) Ostatní branné činnosti, tělesná cvičení, hry a soutěže (organizovaný pochod se zátěží 1.–5. ročník 3–6 km, 6.–7. ročník 6–8 km, 8.–9. ročník 8–10 km; branné činnosti na stanovištích – zdravotnické úkony, protipožární, topografické úkoly, hod míčkem, granátem, střelba ze vzduchovky pro 8. a 9. ročník, zdolávání terénních překážek a řešení dopravních situací). Toto detailní rozpracování obsahu branných cvičení a návazné metodické podpory dokládají význam věnovaný branné přípravě řídicích složek státu. K diskuzi se nabízí funkčnost v praxi realizovaných konkrétních ochranných prvků (radiační zamoření, napalm), ale vyvolání strachu a pocitu ohrožení plnily. V roce 1971 byla do realizace branné výchovy zahrnuta nově i dopravní výchova pro děti a mládež na školách a výchovných zařízeních I. a II. stupně.

Rok 1973 je pro brannou výchovu klíčový – předmět branná výchova se stal povinným na základních a středních školách. Dále byla na počátku roku 1973 posílena také střelecká příprava na školách poskytujících střední a vyšší vzdělání.²² Od školního roku 1974/75 se branná výchova vyučovala ve všech ročnících 2. stupně.²³ Název vyučovacího předmětu „tělesná výchova a branná příprava“ se zrušil a místo něj se zavedl předmět „branná výchova“.²⁴ Ta se vyučovala v rozsahu dosavadní branné přípravy jednu hodinu týdně. Pokyn ministerstva školství

---

21 Učebnice branné výchovy pro 6. a 7. ročník ZDŠ (SPN, 1974) věnuje ochraně před zápalnými látkami čtyři strany. Na závěr kapitoly jsou uvedeny následující otázky: Jaká pravidla sebeochrany proti hořícímu napalmu znáte? Jak byste zneškodnili chuchvalce hořícího napalmu? Jak byste zasaženým poskytli první pomoc před příchodem lékaře?.

22 Podrobně k realizaci střelecké přípravy viz *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1973. Roč. 29, č. 8.

23 Od akademického roku 1968/1969 byla zavedena také učitelská aprobace oboru branná výchova.

24 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1975. Roč. 31, č. 1.

z 11. února 1976 uvádí podrobný metodický návod pro brannou výchovu žáků 1. –9. ročníku základní devítileté školy. Branná výchova mezi hlavní výchovné a vzdělávací úkoly zahrnovala naukovou (odborně-technickou) část, mravní část v socialistickém duchu (formování osobnosti z hlediska socialistické brannosti), ale i dnes stále aktuální spoluvytváření odolnosti žáků vůči psychické a fyzické zátěži. Důraz byl kladen i na rozvoj zájmu mládeže o vojenskou a brannou problematiku. Stanoveny byly také výstupní požadavky na žáky pro jednotlivé ročníky. V prvním a pátém ročníku to byla aktivní adaptace na ochranná opatření před účinky zbraní hromadného ničení, dále dovednosti ukrytí a návyky chování v úkrytech, znalost signálů civilní obrany, poskytování první pomoci, příčiny a šíření požáru.²⁵ Předmět branná výchova byl v učebním plánu zařazen v 7. a 8. ročníku a branné dovednosti byly dále dotvářeny systémem branných cvičení, uplatňováním branného zřetele v jednotlivých předmětech a ve školním režimu (zejména stanoveným vnitřním řádem školy), oslavami výročí podle branného kalendáře, budováním síně bojových a revolučních tradic, školními výlety a exkurzemi s brannou náplní, zájmovou brannou činností, aktivitami školní družiny, pionýrské organizace²⁶ a patronátní službou školy s jednotkou ozbrojených sil. Systém tedy důsledně pamatoval na všechny složky vzdělání s podporou mediální propagandy.

Se zavedením povinného předmětu branná výchova vznikl nedostatek jejich učitelů. Situace byla řešena Metodickým návodem k organizačnímu zajištění kurzů pro učitele vyučující brannou výchovu na základních devítiletých školách. Obsahem dalšího vzdělávání učitelů branné výchovy byly marxisticko-leninské učení o válce a armádě, filosofické, sociálně-ekonomické, vojensko-politické a technické poznatky související s obranou socialistického státu a socialismu a s brannou výchovou obyvatelstva, branný systém státu, teorie a didaktika branné

---

25 *Věstník ministerstva školství*, 1976. Roč. 32, č. 6.

26 V roce 1976 došlo k vyhlášení celostátní branné hry pionýrské organizace socialistického svazu mládeže (PO SSM) „Vždy připraven“ pro všechny děti od 9 do 15 let. Hra měla přispět k prohlubování komunistické výchovy (*Věstník ministerstva školství*, 1976. Roč. 32, č. 6, s. 189).

výchovy, prostředky a způsoby ochrany před účinky nepřátelského napadení hlavně zbraněmi hromadného ničení.²⁷ Tyto kurzy byly poskytovány v rozsahu 5 dní k učivu pro 6.–9. ročník, týdně k učivu 7. ročníku a třídní doplňující kurz k učivu 8. ročníku. Národní výbory měly za povinnost organizovat pro učitele povinná dvou- až třídní školení, a to jedenkrát za rok.

Na základní škole přestala být branná výchova povinným předmětem po zkrácení základní školy na osm ročníků. Přejít na osmiletou základní školu byl ukončen v roce 1983/84 – z tohoto důvodu byly v roce 1985 zavedeny branné kurzy. Branné kurzy a branná cvičení byly povinné v každém ročníku 2. stupně dvakrát do roka v počtu 6 vyučovacích hodin blokového vyučování. Branná výchova na základních školách byla pak uskutečňována jako integrovaný víceoborový předmět, jako samostatný povinný předmět zůstala pouze na středních školách.²⁸ V posláních branné výchovy se nově objevil i požadavek na internacionální vědomí a citění. Mezi prostředky a formy branné výchovy byly nově zařazeny třídní hodiny s brannévýchovnou tematikou, branná agitace a propaganda a práce s branným tiskem, literaturou a vysílání Čs. rozhlasu a televize.²⁹ Stranou nezůstaly ani vysoké školy, neboť v roce 1977 ministerstvo školství a ministerstvo kultury vydalo pokyny pro brannou výchovu na vysokých školách. Na systém realizace dohlížela komise ministerstva školství pro brannou výchovu „jako poradní, koordinační a iniciativní orgán v oblasti branné výchovy“.³⁰

---

27 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1975. Roč. 31, č. 8, s. 128.

28 Učebnice *Branné výchovy pro 1. ročník SŠ z roku 1984* v úvodu vysvětluje: „Jedním z nových výchovně-vzdělávacích předmětů, se kterým se na střední škole setkáváte, je branná výchova [...] v branné výchově na středních školách se projevuje jednotnota školské a branné politiky Komunistické strany Československa a československého socialistického státu“ (Ištok, 1984, s. 7). Učebnice obsahuje témata obrany vlasti, orientace v terénu, základy první pomoci, individuální ochranu před účinky zbraní hromadného ničení, základy střelby, ale i kapitola *Válka a mír v současnosti* (základní rysy možné světové raketojaderné války) a podklady pro branná cvičení. Kontrolní otázky (opakování) se v textu zaměřují zejména na znalosti.

29 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1993. Roč. 39, č. 7–8.

30 *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury*, 1978. Roč. 34, č. 6, s. 89.

Tato komise metodicky a odborně usměřňovala činnosti dalších komisí pro brannou výchovu. V padesátých letech započaté zpolitizování bezpečnostních témat tedy systematicky pokračovalo v letech sedmdesátých a osmdesátých.

Utvářet povědomí o branné výchově pouze pohledem jazyka oficiálních dokumentů by ale mohlo být zjednodušující. Systematické zmapování výuky branné výchovy a dalších dílčích témat bezpečnostní problematiky (dopravní výchova, prevence úrazů) pohledem samotných aktérů výuky, učitelů a žáků, zatím chybí, i když některé dílčí výpovědi nacházíme díky projektu Paměť národa. V 70. letech 20. století byla morálka v Československu ovlivněna normalizačními procesy, které následovaly po období tzv. pražského jara. Normalizace s sebou přinesla zpřísnění politické kontroly, cenzuru a potlačování svobody slova. Učitelé se tak ocitli v situaci, kdy byli nuceni vyučovat a propagovat státní ideologii, i když mnozí z nich s ní nemuseli souhlasit. V učebnicích branné výchovy ze 70. let dominují teoretická branně-politická témata. Zřetelná je v učebnicích propagace ozbrojených sil, Lidových milicí, tradic Československé lidové armády a Varšavské smlouvy. Atmosféru strachu v učebnicích dokreslují kapitoly o ochraně proti škodlivým látkám a zbraním hromadného ničení.

1.5 Současná analýza školního vzdělávání v bezpečnostních tématech

V roce 1991 došlo ke zrušení branné výchovy a do roku 1997 neprobíhalo v dané oblasti žádné vzdělávání. V roce 1999 vydalo MŠMT pokyn, který ukládal všem školám poskytujícím základní a střední vzdělávání začlenit od 1. 9. 1999 tuto problematiku do výuky (MŠMT, 1999). Po povodních v roce 2002 představujících zásadní ohrožení obyvatelstva byla v roce 2003 začleněna problematika ochrany člověka za mimořádných událostí do vzdělávání, a to v počtu 6 hodin ročně v každém ročníku (Kovaříková & Marádová, 2020). V roce 2000 byl přijat zákon o integrovaném záchranném systému č. 239/2000 a zákon o krizovém řízení č. 240/2000 Sb. Tyto zákony převádějí ochranu obyvatelstva z ministerstva obrany na ministerstvo vnitra, resp. na Hasičský záchranný sbor ČR. Nový impuls pro začlenění bezpečnostní

problematiky do vzdělávání přinesl nový školský zákon č. 561/2004 Sb., který zavedl rámcové vzdělávací programy (RVP). Rámcové vzdělávací programy určují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání. Učivo týkající se ochrany člověka za běžných rizik i mimořádných událostí v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (MŠMT, 2005) bylo rozloženo do několika vzdělávacích oblastí, zejména do oblasti Člověk a zdraví. Na základě RVP si školy vytvářejí své školní vzdělávací programy. Tento fakt ovlivňuje výslednou rozdílnou realizaci výuky bezpečnostních témat v edukační realitě a zapřičiňuje tak dosahování různé úrovně vzdělávacích výsledků žáků. Úpravy RVP ZV v roce 2013 rozšířily témata týkající se ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, dopravní výchovy, ochrany zdraví a první pomoci, prevence kriminality, boje proti terorismu a extremismu a nově byla zařazena témata přípravy k obraně státu. Tyto změny jsou platné od 1. 9. 2013 doposud (MŠMT, 2013). Z důvodu identifikace dosahování různé úrovně vzdělávacích výsledků žáků v České republice bylo přistoupeno k tvorbě Standardů pro základní vzdělávání. Účelem úprav bylo na bezpečnostní témata více upozornit, doplnit je a zdůraznit jejich důležitost. Přijaté úpravy však nenaplnily očekávání (Tupý, 2018). Při analýze a evaluaci vzdělávacích výsledků žáků ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví je detekována nedostatečná úroveň právě v tematické oblasti vztahující se k očekávanému výstupu VZ-9-1-16, který zahrnuje výlučně tematiku ochrany člověka za mimořádných událostí (Hřivnová, 2017). V roce 2019 vydalo ministerstvo obrany novou Koncepti přípravy občanů k obraně státu na roky 2019–2024. Tato koncepte zahrnuje zejména zdravotnickou přípravu, přípravu k civilní obraně, zájmovou činnost s technickým a sportovním zaměřením, přípravu obyvatelstva k sebeobraně a vzájemné pomoci a další činnosti spojené s branností a se zabezpečením přípravy k obraně státu.³¹ Za jeden z hlavních nedostatků koncepte se uvádí: „Stávající pedagogický sbor, zejména na základních, ale i středních školách, není k výuce

---

31 Srov. Koncepte přípravy občanů k obraně státu na roky 2013–2018 ministerstva obrany z roku 2012, § 52 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

problematiky obrany státu dostatečně odborně připraven, nemá dostatek informací k obsahu výuky a nedisponuje doporučeními ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR k formám a metodám výuky předmětné problematiky v jednotlivých hodinách. Tato skutečnost je umocňována nefunkčním systémem přípravy budoucích pedagogických pracovníků v oblasti obrany státu na pedagogických fakultách vysokých škol“ (Gerhát, 2019). V roce 2015/2016 provedla Česká školní inspekce šetření v oblasti vzdělávání v bezpečnostních tématech v předškolním, základním a středním vzdělávání (ČŠI, 2016). Z rozboru výsledků inspekční činnosti lze shrnout následující závěr – školy se výuce bezpečnostních témat věnují, ale výuka nepokrývá adekvátně všechna témata. Inspekce dále doporučila směrem k terciárnímu vzdělávání a celoživotnímu vzdělávání podporovat začleňování bezpečnostních témat do pregraduální přípravy učitelů a podporovat další vzdělávání pedagogických pracovníků ve všech bezpečnostních tématech (ČŠI, 2016).

Na výše citovanou inspekční zprávu navazuje šetření provedené ve školním roce 2016/2017. Jedná se o výběrové šetření výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol. Jeho výsledky byly zveřejněny v listopadu 2017 (ČŠI, 2017) a jeho obsahem byly na 1. stupni ZŠ (v 5. ročníku) vybrané vzdělávací oblasti a obory, mimo jiné i Člověk a jeho svět. Na 2. stupni ZŠ (v 9. ročníku) byly sledovány výsledky ve vybraných vzdělávacích oblastech a oborech, tedy i ve výchově ke zdraví a v ochraně člověka v rizikových situacích. Výsledky žáků v této oblasti zůstaly za očekáváním. Požadovaná, očekávaná (minimální) úspěšnost byla stanovena na hodnotu 67 %, reálně však žáci v celkovém průměru dosáhli v celém testu jen 60 % – z výsledků šetření tedy vyplývá nutnost věnovat větší pozornost všem tematickým okruhům dané problematiky. Na základě provedených šetření vydalo Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR Zprávu o výsledcích analýzy současného stavu výuky bezpečnostních témat ve školách (GŘ HZS, 2017). K významným závěrům patří formulování požadavku na systém přípravy budoucích pedagogů v oblasti bezpečnosti a s tím související rozvoj didaktiky oboru bezpečnostních témat. Pro podporu výuky

bezpečnostních témat v rámci předškolního, základního a středního vzdělávání schválila vláda České republiky v roce 2011 materiál „Začlenění tematik Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova do studijních programů pedagogických fakult“ (GŘ HZS, 2011) s cílem připravit kvalifikované učitele kompetentní k výuce předmětné problematiky.

Aktuální soubor bezpečnostních témat je dán obsahovým vymezením této problematiky v Rámcových vzdělávacích programech. Jedná se o témata: ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, dopravní výchova, příprava občana k obraně státu, zdravotní příprava, prevence kriminality, boj proti terorismu a extremismu. Na tato základní bezpečnostní témata nově navazuje na základě proběhlé revize RVP v digitální oblasti i kybernetická bezpečnost a schopnost správně vyhodnocovat získané informace. V aktuálně probíhající revizi kurikula došlo k propojení problematiky zdraví a bezpečí v jednu vzdělávací oblast nazvanou „Člověk, jeho zdraví a bezpečí“ (MŠMT, 2024). Pozitivním přínosem kurikulární reformy je i návrh zavedení nové vzdělávací oblasti v RVP ZV Člověk, jeho osobnost a svět práce (MŠMT, 2024), která se systematicky věnuje hodnotovému rozvoji a zvyšování odolnosti jedince. Tato nová navržená oblast by mohla přispět k rozvoji hodnoty osobního bezpečí a soudržné společnosti. I když panuje shoda o potřebě vzdělávání v bezpečnostních tématech žáků i jako součást pregraduální přípravy učitelů, samotné vymezení názvu vzdělávací oblasti je výsledkem déletrvající diskuze (Šíman, 2016). Byla by škoda nevyužít možnosti, které revize kurikula přináší, a soustředit se pouze na vzdělávací obsah. Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (EU-OSHA) v dokumentu „Occupational Safety and Health and Education: a Whole School Approach“ již roce 2013 doporučuje celoškolní přístup k problematice zdraví, bezpečnosti a pohody (EU-OSHA, 2013). Celoškolní přístup vyžaduje nejenom diskuzi nad obsahem výuky, ale soustředí se i na učební prostředí, které by mělo být zdravé (v holistickém pojetí), bezpečné a mělo by rozvíjet celkový wellbeing všech aktérů vzdělávacího procesu (Fryč et al., 2020). Tento přístup vyžaduje celkovou změnu

v kultuře vzdělávacích institucí s podporou managementu školy, rodičovské veřejnosti a celé společnosti (Mayer & Jimerson, 2019; Scott Dunlab, 2013). Zdraví člověka je z vnějších faktorů ovlivnitelné především životním stylem, ale jeho bezpečnost je především ovlivněna životním způsobem společnosti, která je tvořena činnostmi přesahujícími dimenzi jedince (Sak, 2018). Pro úspěch aktuálně probíhající tzv. velké revize v oblasti bezpečnostních témat je důležité získat pro dané změny učitele i veřejnost.

Závěr

Bezpečí a bezpečnostní problematika jsou ve společnosti deklarovanými hodnotami, ale k důležitým rozhodnutím často dochází až pod tlakem přímého ohrožení nebo bezprostředně po krizových událostech. Ukazuje se, že doposud není snadné najít optimální řešení pro výuku bezpečnostních témat v systému vzdělávání ve 21. století, a to i s ohledem na složitost tohoto tématu ve školní výuce 20. století. V závěrečném shrnutí se jedná o tato možná doporučení. Výuka musí zohledňovat jak znalostní přípravu (poznatky), tak i přípravu k praktickým činnostem a ani jeden extrém není vyhovující. Výuka bezpečnostních témat se nemůže vyhnout komplexitě sociálněpsychologického působení na žáky, na jejich hodnotový profil. Zřetelný je historický posun ve vnímání obsahu bezpečnostní problematiky od brannosti ke komplexnímu vnímání hodnoty bezpečí. Při tvorbě didaktických materiálů je třeba zohlednit multikulturní danosti společnosti, národnostní různorodost žactva v české škole. Dále je nutné se zaměřit nejen na problematiku školního kurikula, ale využít všech možností, které nabízí neformální vzdělávání. Dosažení očekávané úspěšnosti ve sledovaných oblastech lze naplnit pouze při pravidelné systematické výuce s nutnou podporou koncipované oborové didaktiky výchovy ke zdraví a bezpečí. V bezpečnostních tématech vzdělávají občany především školy a školská zřízení, na přípravě se ale mohou podílet subjekty neformálního vzdělávání. Rozšířit by se měla i nabídka celoživotního vzdělávání nejenom pro pedagogické pracovníky. Je samozřejmé,

že edukace v oblasti zdraví a bezpečí bude vždy vyžadovat multidis-
ciplinární a multidimenzionální, ale především kontinuální přístup.

Literatura

- BALCAROVÁ, Jitka, 2016. „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“: *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2234-7. Dostupné také z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3319621>.
- BERANOVÁ, Jitka & WAIC, Marek. 1998. *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní museum. ISBN 80-7036-063-1.
- BENEŠ, Bohuslav & PFEIFFER, Adolf, 1916. *Škola a světová válka. Příručka o organizaci naší armády a loďstva, sbírka vojenských a národohospodářských dat a početních příkladů, pokyny pro vojenskou službu mládeže*. Praha: Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého v Praze.
- BURIAN, Michal, 2012. *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2217-0.
- BŘICHÁČEK, Václav, 2001. *Junák na přelomu století*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR. ISBN 80-86109-56-9.
- ČORNEJOVÁ, Ivana & KASPER, Tomáš et al., 2020. *Velké dějiny zemí koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-985-2.
- ČŠI, 2014. *Tematická zpráva – Výsledky zjišťování podpory výchovy ke zdraví v mateřských školách, základních a středních školách*. Praha: ČŠI.
- ČŠI, 2016. *Tematická zpráva – Vzdělávání v bezpečnostních tématech*. Praha: ČŠI
- EICHLER, Jan, 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-540-0.
- EU-OSHA, 2009. *The European Agency for Safety and Health at Work. OSH in the School Curriculum – Member States Activities*. Bilbao: Facts 82, Luxembourg.
- FERGUSON, Niall, 2014. *Civilizace: Západ a zbytek světa*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-1114-9.
- FRYČ, Jindřich, MATUŠKOVÁ, Zuzana, KATZOVÁ, Pavla, KOVÁŘ, Karel & BERAN, Jaromír et al., 2020. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. ISBN 978-80-87601-46-4.
- GERHÁT, Ivan, 2019. *Koncepce přípravy občanů k obraně státu: 2019–2024*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav Praha. ISBN 978-80-7278-775-3.

- GŘ HZS, 2011. *Začlenění tematik Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova do studijních programů pedagogických fakult.* Praha: GŘ HZS.
- GŘ HZS, 2017. *Zpráva o výsledcích podrobné analýzy současného stavu výuky všech bezpečnostních témat ve školách s návrhy dalšího postupu.* Praha: GŘ HZS.
- HUBER, Wolfgang, 2016. *Etika: Základní otázky našeho života.* Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-706-9.
- HŘIVNOVÁ, Michaela, 2017. *Analýza úrovně dosaženého kurikula žáky v kontextu standardu pro základní vzdělávání ve vzdělávacím oboru výchova ke zdraví. Acta Humanica.* Žilina: Žilinská univerzita v Žilině. Roč. 14, č. 1. ISSN 1336-5126.
- IŠTOK, Jozef, 1984. *Branná výchova pro 1. ročník středních škol.* Praha: SPN.
- KASPER, Tomáš, 2007. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918–1933.* Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1410-6.
- KEBZA, Vladimír, 2013. *Chování člověka v krizových situacích.* 2. vyd., 1. dotisk. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra psychologie. ISBN 978-80-213-2210-3.
- KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava & MARÁDOVÁ, Eva, 2020. *Didaktika výchovy ke zdraví a bezpečí v kontextu kurikulární reformy a učitelského vzdělávání.* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7603-142-5.
- LUH, Andreas, 1988. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: vom völkischen Vereinbetrieb zur volkspolitischen Bewegung.* München: Oldenbourg, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum. ISBN 3-486-54431-4.
- MAREŠ, Jiří, 2012. *Posttraumatický rozvoj člověka.* Psyché. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3007-3.
- MAYER, Matthew J. & JIMERSON, Shane R., 2019. *School Safety and Violence Prevention.* American Psychological Association. ISBN 9781433828942.
- MAY, David C., 2018. Introduction to the Special Issue on School Safety: Increasing Understanding/Decreasing Misunderstandings in the Realm of School Safety. *American Journal of Criminal Justice.* 43, 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12103-018-9433-y>.
- MAYER, G. R., 2001. Introduction [to the Special Issue on School Violence]. *Education & Treatment of Children.* 24(4), 411. ISSN 0748-8491.
- MAYER, Matthew J., & FURLONG, Michael J., 2010. How Safe Are Our Schools? *Educational Researcher.* 39(1), 16–26. DOI: <https://doi.org/10.3102/0013189X09357617>.
- MEJSNAR, Karel, 1974. *Branná výchova pro 6. a 7. ročník základní devítileté školy.* Praha: SPN.

- MINISTERSTVO OBRANY, 2012. *Koncepce přípravy občanů k obraně státu na roky 2013–2018*. Praha: Ministerstvo obrany.
- MINISTERSTVO OBRANY, 2019. *Koncepce přípravy občanů k obraně státu na roky 2019–2024*. Praha: Ministerstvo obrany.
- MŠMT, 2005. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, verze 2005*.
- MŠMT, 2013. *Upravený rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013*. Praha: MŠMT.
- MŠMT, 2024. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání návrh RVP k veřejné konzultaci 2024*. Pracovní verze.
- MŠMT, 2021. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, verze 2021*.
- MŠMT, 2023. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, verze 2023*.
- MŠMT, 2024. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pracovní verze k 28. 3. 2024*.
- MŠMT, 1999. *Pokyn MŠMT čj. 34776/9822*, 4. května 1999.
- NOLTE, Claire Elaine, 2002. *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*. New York: Palgrave. ISBN 0-333-68298-X.
- PORADA, Viktor & HOLCR, Květoň, 2011. *Policejní vědy*. Plzeň: nakl. Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-314-8.
- PŘADKA, Milan, 1973. K problematice komunistické mravní výchovy. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university I*. Brno, s. 49–53.
- SAK, Petr, 2018. *Úvod do teorie bezpečnosti*. Petrklíč. ISBN 978-80-7229-652-1.
- SCOTT DUNLAB, E., 2013. *The Comprehensive Handbook of School Safety*. Boca Raton: Taylor Francis. ISBN 978-1-138-07779-9.
- SCHŮTOVÁ, Jitka (ed.) & WAIC, Marek (ed.), 2003. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války = Turnen und Sport der Frauen in den böhmischen und anderen mitteleuropäischen Ländern: Entstehung und Entwicklung bis zum zweiten Weltkrieg*. Praha: Národní muzeum. ISBN 80-7036-158-1.
- SMOLÍK, Josef & ŠMÍD, Tomáš, 2010. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5288-8.
- Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>.
- SKOŘEPA, Miloslav, 1938. *Výchova k obraně míru*. Praha: Dědictví Komenského.
- SOKOL PRAŽSKÝ, 1883. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského*. Praha: Sokol pražský.

- ŠIMAN, Jaromír, 2016. Optimalizace výuky problematik „bezpečnosti“ v pravidelném vzdělávání. 112. *Odborný časopis požární ochrany, integrovaného záchranného systému a ochrany obyvatelstva*. Praha: MV-generální ředitelství HZS ČR.
- ŠIMEK, Jan & HALÍŘOVÁ, Martina, 2021. *Škola a válka: branná výchova v české škole*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. ISBN 978-80-86935-56-0.
- ŠTUMBAUER, Jan & TLUSTÝ, Tomáš a kol., 2015. *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-548-0.
- ŠTUMBAUER, Jan, 2020. *Soubor vybraných přednášek z dějin tělesné výchovy a sportu v českých zemích a Československu*. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Eruditio. ISBN 978-80-7394-837-5.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin, 1991 *Základy junáctví*. Praha: Merkur ve spolupráci s Junáckou edicí Ústřední rady Českého Junáka. ISBN 80-7032-001-X.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin, 2021. *Základy junáctví*. 3. vydání dle prvního vydání z roku 1912. Praha: Junák-český skaut. ISBN 978-80-7501-158-9.
- TIMM, Paul, 2019. *School Security*. Oxford: Butterworth-Heinemann. ISBN 978-0-12-40-7811-6.
- TIMM, Paul, 2021. *School Security: How to Build and Strengthen a School Safety Program*. Oxford: Butterworth-Heinemann. ISBN 978-0-12-407811-6.
- TLUSTÝ, Tomáš, 2022. *Katolická organizace Orel: historie tělesné výchovy a sportu v českých zemích a Československu do roku 1948*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-930-3.
- TUPÝ, Jan, 2008. *Výchova ke zdraví v dosavadních RVP a ŠVP na základních a středních školách*. In: *Program zdraví 21 a výchova ke zdraví*. Brno: MU. ISBN 978-80-210-5366-3.
- TUPÝ, Jan, 2018. *Podkladová studie. Člověk a zdraví*. Praha: NÚV. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/3505/>.
- WAIC, Marek, 2013. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2259-0.
- WAIC, Marek, 2008. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu = Deutsche Turn- und Sportvereine in den tschechischen Ländern und in der Tschechoslowakei*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1489-2.
- ZAKARIA, Fareed, 2021. *Deset lekcí pro postpandemický svět*. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-489-0.
- ZAKARIA, Fareed, 2012. *Budoucnost svobody: neliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2037-6.

ZAKARIA, Fareed, 2017. *Obrana liberálního vzdělání*. Praha: Academia.
ISBN 978-80-200-2717-7.

ŽIPEK, Alois, 1929. *Domov za války: (svědectví účastníků)*. Praha: Pokrok.

Archivní zdroje

Česká obec sokolská, 1910. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. Praha: Svaz československého sokolstva, 1897–1934.

Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva, 1909. Roč. 13, sešit 18.

Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva, 1910. Roč. 14, sešit 3.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1951. Roč. 7, sešit 36.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1951. Roč. 7, sešit 2.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1953. Roč. 9, sešit 6.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1953. Roč. 9 sešit 1.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1951. Roč. 7, sešit 22.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, 1953. Roč. 9, sešit 24.

Věstník ministerstva školství, 1954. Roč. 10, sešit 24.

Věstník ministerstva školství a kultury, 1959. Roč. 15, sešit 16.

Věstník ministerstva školství a kultury, 1960. Roč. 16, sešit 9.

Věstník ministerstva školství a kultury, 1965. Roč. 21, sešit 1.

Věstník ministerstva školství, 1968. Roč. 24, č. 25, sešit 25.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury České socialistické republiky, 1969. Roč. 25, sešit 8.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury České socialistické republiky, 1970. Roč. 26, sešit 8.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury České socialistické republiky, 1971. Roč. 27, sešit 10.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury České socialistické republiky, 1971. Roč. 27, sešit 12.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury, 1973. Roč. 29, č. 8, sešit 9.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury České socialistické republiky, 1975. Roč. 31, sešit 8.

Věstník ministerstva školství, 1976. Roč. 32, č. 6, sešit 6.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury, 1978. Roč. 34, č. 6, sešit 7.

Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury, 1993. Roč. 39, č. 7–8, sešit 7.

Zákon č. 226/1922 Sb., ze dne 13. července 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách městských a obecných.

Zákon č. 184/1937 Sb., ze dne 1. července 1937, o branné výchově.

Zákon č. 96/1950 Sb., ze dne 12. července 1950, o pracujícím dorostu.

Zákon č. 92/1951 Sb., ze dne 2. listopadu 1951, o branné výchově.

Zákon č. 71/1952 Sb., ze dne 12. 12. 1952, o organizaci tělesné výchovy a sportu.

Zákon č. 31/1953 Sb., ze dne 24. dubna 1953, o školské soustavě a vzdělávání učitelů.

Zákon č. 40/1961 Sb., ze dne 18. dubna 1961, o obraně Československé socialistické republiky.

Zákon č. 73/1973 Sb., ze dne 27. června 1973, o branné výchově.

Zákon č. 217/1991 Sb., o zrušení zákona č. 73/1973 Sb., o branné výchově, ve znění zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 17/1976 Sb.

Zákon č. 239/2000 Sb., ze dne 28. června 2000, o integrovaném záchranném systému.

Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. září 2004, školský zákon.